

USTAV BIH
I OPSTA
PREPORUKA
33 CEDAW
KOMITETA

**USTAV BIH I OPŠTA PREPORUKA
33 CEDAW KOMITETA**

Banja Luka, novembar 2019.

Naslov: Ustav BiH i Opšta preporuka 33 CEDAW komiteta

Autorica: Natalija Petrić

Izdavač: Helsinški parlament građana Banja Luka, Inicijativa Građanke za ustavne promjene

Dizajn: Dajan Špirić

“This material is completely or partly financed by the Swedish International Development Cooperation Agency (Sida) and Kvinna till Kvinna. Sida and Kvinna till Kvinna does not necessarily agree with the opinions expressed. The author alone is responsible for the content.”

„Ovaj materijal potpuno ili djelimično finansira švedska međunarodna Agencija za razvoj i saradnju (Sida) i Kvinna till Kvinna. Sida i Kvinna till Kvinna ne moraju se neminovno slagati sa mišljenjima iznesenim u publikaciji. Za sadržaj je odgovoran sam autor/ica.

 **KVINNA**
KVINNA

SADRŽAJ

Uvod - zbog čega je važno da ustav sadrži odredbe o ravnopravnosti polova?	1
Rodno odgovoran ustav kao standard ljudskih prava	4
Ustav BiH i Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW konvencija)	7
Izveštaji o primjeni odredaba CEDAW konvencije, preporuke CEDAW komiteta i opšte preporuke CEDAW komiteta.....	11
Opšta preporuka 33 i međunarodne politike.....	14
Kako ustavi adresiraju ravnopravnost polova?	18
Zaključak i preporuke	26

UVOD - ZBOG ČEGA JE VAŽNO DA USTAV SADRŽI ODREDBE O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA?

U hijerarhiji pravnih akata ustav je akt koji ima najvišu pravnu snagu. Materija sadržana u ustavu ukazuje koje vrijednosti jedno društvo smatra toliko značajnim da ih je normiralo ustavom kako bi bile zaštićene od političkih promjena. Naime, u formalnom smislu, postupak donošenja ustava, kao i njegovih izmjena i dopuna (ustavnih amandmana) je složeniji i komplikovaniji od postupka po kom se donose i mijenjaju 'obični' zakoni. Ustav je opšti pravni akt u kojem je sadržano ovlaštenje za donošenje svih drugih pravnih propisa koji, kao akti niže pravne snage, moraju biti sa njim usklađeni. Naravno, ustav nije samo opšti pravni akt: iz ustava se iščitavaju vrijednosti, ideologije i politike, sadržina ustava upućuje na poglede na svijet u određenom društvu i na odnose koji vladaju u tom društvu, pa tako, između ostalog, i kakvi su pogledi u tom društvu u odnosu na položaj i ulogu žena i ravnopravnost polova. Drugim riječima, ukoliko su ustavne odredbe rodno korektne i ukoliko su ustavom na adekvatan način adresirane potrebe žena, i ostali pravni akti i dokumenti javnih politika, oslanjajući se na sadržinu takvih ustavnih odredbi, sa kojim moraju biti usaglašeni, razrađuju ova načela i planiraju mjere u pravcu dostizanja stvarne ravnopravnosti polova. Suprotno tome, ukoliko ustav ne sadrži odredbe koje se odnose na ravnopravnost polova, takav ustav može biti potencijalna kočnica unapređivanju položaja žena u društvu. Ustav predstavlja prvi izvor informacija o tome kakav je odnos u određenoj državi prema ženama i ravnopravnosti polova.

Interes organizacija koje se bave unapređivanjem položaja žena u društvu za ustavnu materiju je naročito pojačan od 80-tih godina XX vijeka i usvajanja međunarodnih sporazuma kojima se posebno utvrđuju ženska ljudska prava i propisuju obaveze država članica ovih sporazuma. Međutim, svijest o uticaju ustavnih odredaba na položaj žena u društvu može se pratiti još od prvih modernih ustava. Jedan od primjera koji je nemoguće zaobići, a koji potvrđuje naprijed navedeno, je

Deklaracija o pravima čovjeka i građanina koju je, kao najznačajniji pravno-politički akt Francuske buržoaske revolucije, usvojila Narodna ustavotvorna skupština 26. avgusta 1789. godine kao preteču prvog francuskog ustava. Kao akt zasnovan na idejama prosvetiteljske filozofije XVIII vijeka Deklaracija je sadržavala, slično današnjim ustavima za koje je utrla put, odredbe o osnovnim pravima i slobodama građana i odredbe o organizaciji vlasti. Tvorci Deklaracije o pravima čovjeka i građanina ponosno su isticali da je to „Deklaracija o pravima svih ljudi, za sve zemlje i za sva vremena¹“. Nažalost, tekovine revolucije i sadržina Deklaracije nisu imale na umu da su i žene ljudi i da se rađaju slobodne u dostojanstvu i pravima, te da su ravnopravne sa muškarcima, kako u sferi privatnog, porodičnog života, tako i u sferi javnog života, odnosno, između ostalog, u raspolaganju i upravljanju privatnom imovinom, ali i u upravljanju državom i obavljanju odgovornih poslova, jednakosti pred zakonom i pravom pristupa pravdi. Drugim riječima, Deklaracija nije sadržavala prava svih ljudi, već samo muške polovine čovječanstva², a druga polovina, žene, od tada pa do današnjih dana, u svim zemljama svijeta, nastoje ostvariti ravnopravan tretman, počevši od ustava, preko zakona i drugih pravnih propisa, do njihove primjene u praksi, odnosno, ostvarivanju jednakog prava na pravnu zaštitu. Borba za priznavanje i ostvarivanje ženskih ljudskih prava traje i danas.

Jedan od nezaobilaznih međunarodnih sporazuma koji je imao i ima neprocjenjiv doprinos u ovoj oblasti je i Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) koji se smatra jednim od najvažnijih međunarodnih ugovora u oblasti ženskih ljudskih prava. Ovu Konvenciju usvojila je 18. decembra 1979. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija. Stupila je na snagu 3. septembra 1981. godine kao ugovor sa obavezujućim pravnim dejstvom za države potpisnice. Svrha Konvencije jeste priznavanje de jure jednakih ljudskih prava ženama, ali i njihovo de

1 Tekst Deklaracije dostupan na: https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_6751/objava_2257/fajlovi/6.3

2 Pogledati: Olimp de Guž, Deklaracija o pravima žene i građanke, dostupna na: <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/78/147.pdf>

facto ostvarivanje, što se postiže uklanjanjem svih oblika diskriminacije žena počinjenih od bilo koje osobe ili organizacije na svim područjima života. Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama je do sada potpisalo, ratifikovalo ili joj pristupilo 189 država. Države članice ove konvencije su se obavezale da će osuditi diskriminaciju žena u svim njenim oblicima te da su saglasne da svim odgovarajućim sredstvima i bez odgađanja sprovode politiku uklanjanja diskriminacije žena i da će radi toga, između ostalog, unijeti načelo jednakosti muškaraca i žena u svoje nacionalne ustave ili druge odgovarajuće zakone, ako to već nisu učinile, kao i da će osigurati, putem zakona ili drugim odgovarajućim mjerama, praktičnu primjenu tog načela³. Bosna i Hercegovina je članica CEDAW konvencije pa time i obavezna primjenjivati njene odredbe, uključujući i ovu koja se odnosi na unošenje načela jednakosti muškaraca i žena u svoj Ustav.

3 ČLAN 2: Države članice osuđuju diskriminaciju žena u svim vidovima, saglasne su da provode svim odgovarajućim sredstvima koja im stoje na raspolaganju i bez odlaganja politiku otklanjanja diskriminacije žena i radi toga se obavezuju: (a) da unesu princip ravnopravnosti muškaraca i žena u svoje nacionalne ustave ili odgovarajuće zakone, ako to već nisu učinile, kao i da osiguraju, zakonskim ili drugim odgovarajućim mjerama, praktičnu primjenu tog principa; (b) da usvoje odgovarajuće zakonske i druge mjere, uključujući i sankcije kada je potrebno, kojima se zabranjuju svi vidovi diskriminacije žena; (c) da uvedu pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima i da putem nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih institucija osiguraju efikasnu zaštitu žena od svakog postupka kojim se vrši diskriminacija; (d) da se uzdrže od svakog postupka ili prakse diskriminacije žena i osiguraju da javni organi i institucije postupaju u skladu s ovom obavezom; (e) da preduzmu sve potrebne mjere za otklanjanje diskriminacije žena od strane bilo kog lica, organizacije ili preduzeća; (f) da preduzmu sve podesne mjere, uključujući i zakonodavne, radi izmjene ili ukidanja postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju žena; (g) da stave van snage sve unutrašnje kaznene odredbe kojima se vrši diskriminacija žena.

RODNO ODGOVORAN USTAV KAO STANDARD LJUDSKIH PRAVA

Rodno odgovorni ustavi su oni ustavi koji ispunjavaju međunarodno dogovorene standarde o ravnopravnosti polova⁴. Međunarodni standardi u oblasti ravnopravnosti polova, uopšteno govoreći, sadržani su u različitim dokumentima kako onim usvojenim na nivou Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope i Evropske unije, tako i u tumačenjima sadržine pojedinačnih odredbi ovih dokumenata koja daju tijela koja prate i nadgledaju njihovo sprovođenje državama članicama, u vidu preporuka⁵. Međunarodne standarde pronalazimo i u zaključnim komentarima po izvještajima koje su države potpisnice ovih dokumenata obavezne podnositi ovim tijelima, u skladu sa odredbama o izvještavanju. Pored toga, standardi se postavljaju i odlukama donesenim po pritužbama povodom pojedinačnih slučajeva kršenja prava koje se garantuju međunarodnim sporazumima.

Međunarodni sporazumi su važni izvori ustavnog prava kojima se regulišu pojedina pitanja koja se odnose na ljudska prava. Implementiraju se u unutrašnje pravo nakon ratifikovanja od strane najvišeg zakonodavnog organa države članice kako bi proizvodili pravne posljedice. U novijoj ustavnosti univerzalne garancije ljudskih prava sadržane u međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima prihvataju se i u unutrašnjem pravu i garantuju ustavom⁶. U Bosni i Hercegovini, nakon potpisivanja Opšteg okvirnog sporazuma za mir – Dejtonskog sporazuma, čiji je dio i Ustav Bosne i Hercegovine⁷, neki od međunarodnih sporazuma koji su posvećeni zaštiti ljudskih prava, direktno su uvedeni u pravni sistem Bosne i Hercegovine. Već u Preambuli Ustava BiH ističe se posvećenost dosljednom sprovođenju principa i odredaba sadržanih u Povelji

4 <https://constitutions.unwomen.org/-/media/files/un%20women/gecd/datasource/resources/abc%20for%20a%20gender%20sensitive%20constitution.pdf?la=en&vs=330>

5 Kao što su npr. Opšte preporuke Komiteta koji prati i nadgleda sprovođenje CEDAW konvencije, dostupne na: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19867>

6 Pajvančić Marijana, Pravo na ravnopravnost polova – demokratsko pitanje i ustavni princip, Pravni fakultet Novi Sad, strana 4.

7 Dostupan na: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/Ustav%20BiH%20-%20B.pdf>

Ujedinjenih nacija, Opštoj deklaraciji o ljudskim pravima, međunarodnim paktovima o ljudskim pravima, Deklaraciji o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih, religijskih i jezičkih manjina, kao i drugim instrumentima o ljudskim pravima. Poglavlje II Ustava BiH posvećeno je ljudskim pravima i principu nediskriminacije, a član II tačka 4. Ustava garantuje uživanje svih tih prava i sloboda bez ikakve diskriminacije, uključujući i onu po osnovu pola. Ustav propisuje da će se prava i slobode, navedene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni Protokoli, direktno primjenjivati u BiH. U katalog ovih prava su uključeni: pravo na život, pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni, pravo lica da ne bude držano u ropstvu, potčinjenosti ili prisilnom radu, pravo na ličnu slobodu i sigurnost, pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom, te prava na privatni i porodični život, dom i prepisku, slobodu misli, savjesti i vjere, slobodu izražavanja, slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugim, na brak i zasnivanje porodice, na imovinu i obrazovanje, kao i pravo na slobodu kretanja i prebivališta. Ustav BiH, u članu II tačka 4, garantuje uživanje svih prava i sloboda predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I Ustava⁸, svim licima u Bosni i Hercegovini bez

8 Ustavom se garantuje svim licima, bez diskriminacije po bilo kom osnovu, uživanje prava i sloboda predviđenih u Evropskoj konvenciji i međunarodnim sporazumima iz Aneksa I (Dodatni sporazumi koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini), a to su: 1. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948), 2. Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I i II (1977), 3. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966), 4. Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957), 5. Konvencija o smanjivanju broja lica bez državljanstva (1961), 6. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965), 7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989), 8. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), 9. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama CEDAW (1979), 10. Konvencija protiv mučenja i drugog nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (1984), 11. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (1987), 12. Konvencija o pravima djeteta (1989), 13. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica (1990), 14. Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992) i 15. Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994), dostupno na: <https://www.parlament.ba/data/dokumenti/pdf/vazniji-propisi/Ustav%20BiH%20-%20B.pdf>, str. 25-26.

diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno i socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status. Za sprovođenje ovih prava i sloboda su određeni svi organi vlasti i sudovi u Bosni i Hercegovini. Ustavom je utvrđeno da će Bosna i Hercegovina ostati, odnosno da je postala potpisnica svih međunarodnih sporazuma pobrojanih u Aneksu I Ustava, dok su opšta načela međunarodnog prava postala sastavni dio pravnog poretka Bosne i Hercegovine i entiteta.

USTAV BIH I KONVENCIJA O ELIMINISANJU SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE ŽENA (CEDAW KONVENCIJA)

Jedan od međunarodnih sporazuma koji je, između ostalih, uvršten u Anex I Ustava BiH je i Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) koji se smatra jednim od najvažnijih međunarodnih ugovora u oblasti ženskih ljudskih prava. Ovu Konvenciju usvojila je 18. decembra 1979. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija. Stupila je na snagu 3. septembra 1981. godine kao ugovor sa obavezujućim pravnim dejstvom za države potpisnice. Svrha Konvencije jest priznanje de jure jednakih ljudskih prava, ali i njihovo de facto ostvarivanje što se postiže uklanjanjem svih oblika diskriminacije žena počinjenih od bilo koje osobe ili organizacije na svim područjima života. Potpuna implementacija odredbi ove Konvencije, prema tome, predstavlja i ustavnu i međunarodnu obavezu svih organa vlasti i sudova u Bosni i Hercegovini.

Konvencija se sastoji od preambule i 30 članova od kojih su članovi 1 - 16 substantivni i odnose se na diskriminaciju i prava žena u specifičnim područjima. Prvi dio obuhvata članove (od 1 do 6) koji se odnose na politike uklanjanja diskriminacije žena, uključujući putem unošenja principa ravnopravnosti muškaraca i žena u nacionalne ustave ili odgovarajuće zakone, privremene posebne mjere⁹ i mjere za zaštitu majčinstva, stereotipe o ulogama muškaraca i žena i suzbijanje trgovine ženama i iskorištavanje prostitucije žena. Drugi dio (čl. 7 - 9) se odnosi na učešće žena u politici i javnom životu, predstavljanje na međunarodnom nivou i državljanstvo. Treći dio obuhvata oblast obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, ekonomski i društveni život i žene na selu (čl. 10 - 14). Četvrti dio Konvencije se odnosi na jednakost pred zakonom i brak i porodične odnose (čl. 15 i 16). Članovi od 17 do 30 odnose se na uspostavljanje i nadležnost CEDAW Komiteta i obaveze država članica da podnose izvještaje.

9 Poznate i kao mjere pozitivne ili afirmativne akcije

Konvencijom je propisano da države članice preduzimaju u svim oblastima, posebno političkoj, društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj, sve prikladne mjere, uključujući zakonodavne, da bi obezbijedile potpun razvoj i napredak žena, kako bi im se garantovalo ostvarivanje i uživanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, ravnopravno s muškarcima¹⁰. Utvrđivanje ustavnih prava žena u bosanskohercegovačkom ustavu je važan korak ka osiguravanju uklanjanja diskriminacije na osnovu pola i unapređivanju ženskih ljudskih prava.

Nadzor nad sprovođenjem odredbi CEDAW konvencije obavlja Komitet za otklanjanje diskriminacije žena koji je osnovan u skladu sa članom 17. Konvencije. Od država članica se, naime, zahtjeva da generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija dostavljaju, radi razmatranja pred CEDAW komitetom, izvještaj o zakonodavnim, sudskim, upravnim ili drugim mjerama koje su usvojile radi primjene odredaba Konvencije, kao i ostvarenom napretku u periodu između dva izvještaja, ali i preprekama i teškoćama koje utiču na izvršavanje obaveza koje proističu iz ove konvencije. Nakon razmatranja ovih izvještaja, Komitet usvaja komentare sa zaključcima i upućuje preporuke državi za preduzimanje određenih aktivnosti u oblastima u kojima je uočio manjkavosti u sprovođenju Konvencije. Preporuke državi su obavezujuće, predstavljaju se vladi i parlamentarnim tijelima koji su dužni da preduzmu korake za njihovu primjenu. Država u narednim, periodičnim izvještajima, ili na poziv Komiteta, informiše Komitet o mjerama i aktivnostima koje su preduzete povodom sprovođenja prethodno dobijenih preporuka.

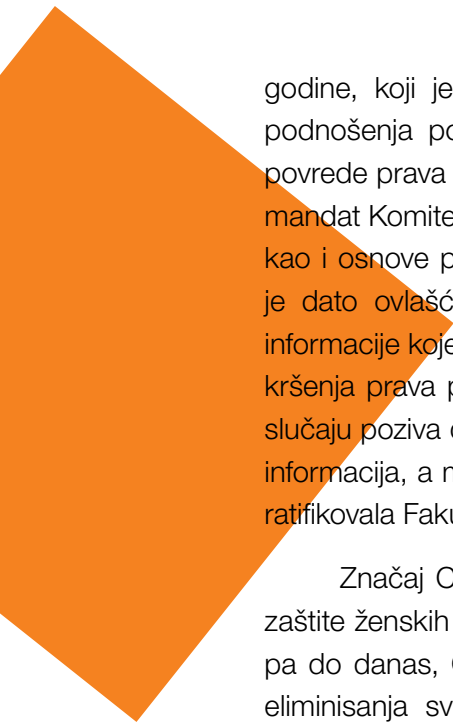
Pored komunikacije i preporuka kojim se obraća pojedinačnim državama članicama, CEDAW Komitet ima na raspolaganju još jedan mehanizam kojim se obraća svim državama članicama Konvencije. Putem Opštih preporuka Komitet detaljnije komentariše pojedine oblasti za koje je uočio da zahtjevaju posebnu, globalnu pažnju.

10 član 3. CEDAW konvencije

Važno je reći da Opšte preporuke nisu sporazumi i da ih države članice ne trebaju posebno ratifikovati. Strogo govoreći, Opšte preporuke nisu pravno obavezujuće, međutim, smatraju se autoritativnim stavovima CEDAW Komiteta o sadržaju obaveza koje su države članice preuzele ratifikacijom Konvencije. Opšte preporuke su ustvari tumačenja i ažuriranja značenja pojedinih članova Konvencije koji se ovim preporukama dodatno pojašnjavaju putem apostrofiranja određenih, u praksi država članica primijećenih, problema. Do sada je Komitet usvojio ukupno 37 opštih preporuka¹¹.

Pored razmatranja izvještaja država članica i pojedinačnih komentara i preporuka po tim izvještajima, te donošenja Opštih preporuka po određenim značajnim pitanjima kojim se obraća svim državama članicama, mandat CEDAW komiteta dodatno je proširen usvajanjem Fakultativnog protokola na CEDAW konvenciju. Iako je CEDAW konvencija pravno obavezujući akt, sve do usvajanja Fakultativnog protokola 1999.

11 Primjera radi: Opštom preporukom broj 12 se od država potpisnica traži da u svoje izvještaje uključe informacije o svim oblicima i okolnostima nasilja nad ženama; Opštom preporukom broj 18 traži se od država potpisnica da u izvještaje uključe informacije o mjerama usmjerenim na unapređenje položaja žena sa invaliditetom, uključujući i mjere preduzete da se osigura njihov ravnopravan pristup zapošljavanju i obrazovanju, zdravstvenim uslugama, socijalnom osiguranju i mjere koje im omogućuju da učestvuju u svim oblastima društvenog i kulturnog života; Opšta preporuka broj 19 predstavlja prvu preporuku koja nasilje nad ženama, u javnom ili privatnom životu, jasno definiše kao rodno zasnovanu diskriminaciju i kršenje međunarodno garantovanih ljudskih prava; **Opšta preporuka 33, između ostalog, poziva države da kroz ustav obezbijede ravnopravnost žena i muškaraca i garantuju zabranu diskriminacije nad ženama u svim sferama života, te državama nalaže da preduzmu mjere kojima će se realizovati princip ravnopravnosti u javnom i privatnom životu i obezbijediti jednaka prava pred zakonom;** Opšta preporuka broj 34 se bavi pravima žena na selu i ističe čitav niz prava, uključujući učešće žena i pravo na dobrobiti od ruralnog razvoja, pristup servisima zdravstvene zaštite, ekonomski i društveni život, obrazovanje, zapošljavanje, javni i politički život, pristup zemlji i prirodnim resursima, i odgovarajuće uslove života, te traži od država da u izvještaje uključe informacije o mjerama kojima se ova prava omogućavaju; Opšta preporuka broj 35 naglašava da rodno zasnovano nasilje nad ženama predstavlja diskriminaciju protiv žena, te da su državni organi odgovorni za djela nasilja ili propuštanja da spriječe nasilje i zaštite žene, bilo da nasilje počine pojedinci ili državni organi, te obavezu djelovanja sa dužnom pažnjom (due diligence), obavezu usvajanja zakonodavnih mjera, prevencije, zaštite, kažnjavanja djela nasilja, naknade štete za žene koje su izložene nasilju, te koordinacije, monitoringa stanja i prikupljanja podataka. Opšte preporuke dostupne su na: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19867>



godine, koji je stupio na pravnu snagu 2000. godine, nije postojala mogućnost podnošenja pojedinačnih pritužbi i ostvarivanja zaštite pred Komitetom u slučaju povrede prava garantovanih ovom Konvencijom. Fakultativnim protokolom proširen je mandat Komiteta u tom pravcu, propisani su uslovi, rokovi i način podnošenja pritužbi, kao i osnove postupka odlučivanja po pritužbi¹². Dodatno, Fakultativnim protokolom je dato ovlašćenje CEDAW komitetu da može, u slučaju kada dobije pouzdane informacije koje ukazuju da se u nekoj od država članica dešavaju teška i sistematska kršenja prava priznatih Konvencijom, sprovesti postupak istrage u toj državi, u kom slučaju poziva dotičnu državu na saradnju i dostavljanje odgovora vezano za provjeru informacija, a može odlučiti i da posjeti državu i preduzme istragu na terenu¹³. BiH je ratifikovala Fakultativni protokol uz Konvenciju 2002. godine.

Značaj CEDAW konvencije i CEDAW komiteta u oblasti priznavanja, uživanja i zaštite ženskih ljudskih prava je izuzetan. Od 1982. godine kada je počeo sa radom, pa do danas, CEDAW komitet je značajno uticao na odgovornost država u pravcu eliminisanja svih oblika diskriminacije prema ženama, uključujući i nasilje prema ženama.

U Bosni i Hercegovini Konvencija je sadržana u Ustavu - Aneksu I, tako da sprovođenje njenih odredbi predstavlja ne samo međunarodnu, već i ustavnu obavezu. Ustav BiH garantuje uživanje u ustavnim pravima i slobodama bez diskriminacije, između ostalog i po osnovu pola, upućujući na međunarodne ugovore kojima su ta prava konkretizovana, pa tako, između ostalih, i ona sadržana u CEDAW konvenciji.

12 Izbor odluka Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Centar za ženska prava, Podgorica, dostupno na: <http://womensrightscenter.org/me/publikacije/>, kao i na: Fakultativni Protokol uz Međunarodnu Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena - Mišljenja Odbora za eliminaciju diskriminacije žena prema pojedinačnim predstavkama, Agencija za ravnopravnost polova BiH, https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CEDAW-odluke-prelom-A5_final.pdf

13 Više informacija o do sada sprovedenim istražnim postupcima dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&DocTypeCategoryID=7

U skladu sa odredbom člana II tačka 6. Ustava BiH, Bosna i Hercegovina i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojima posredno rukovode entiteti ili koji djeluju unutar entiteta, u obavezi su da ih primjenjuju i da osiguraju uživanje u ovim pravima.

IZVJEŠTAJI O PRIMJENI ODREDABA CEDAW KONVENCIJE, PREPORUKE CEDAW KOMITETA I OPŠTE PREPORUKE CEDAW KOMITETA

Države članice su obavezne, prema članu 18. Konvencije, da radi razmatranja pred CEDAW Komitetom, podnesu izvještaj o zakonodavnim, sudskim, upravnim ili drugim mjerama koje su usvojile radi primjene odredaba Konvencije i to u roku od godinu dana nakon stupanja Konvencije na snagu u odnosnoj državi, a poslije toga najmanje svake četvrte godine kao i uvijek kada to Komitet zatraži. BiH je do sada podnijela kombinovani inicijalni, prvi, drugi i treći izvještaj 2006. godine, a četvrti i peti izvještaj 2013. godine. Među glavnim oblastima zabrinutosti Komiteta prilikom razmatranja posljednjeg izvještaja 2013. godine, našao se i ustavni i zakonski okvir. Naime, Komitet je izrazio zabrinutost zbog činjenice da u Ustavu Bosne i Hercegovine nije sadržana sveobuhvatna definicija diskriminacije žena (u skladu sa članom 1. Konvencije), kao ni principa ravnopravnosti između žena i muškaraca (u skladu sa članom 2. Konvencije). U tom smislu, **Komitet je preporučio Bosni i Hercegovini da se u Ustav ugradi posebna definicija ravnopravnosti između žena i muškaraca i zabrani direktna i indirektna diskriminacija žena u javnoj i privatnoj sferi, u skladu sa članovima 1. i 2. Konvencije**¹⁴.

Ova preporuka ponovljena je i 2019. godine, nakon razmatranja šestog periodičnog izvještaja BiH 30. oktobra u Ženevi. CEDAW Komitet je ponovo izrazio zabrinutost zbog neuspjeha da se postigne politički konsenzus o proširivanju definicije nediskriminacije u članu 2. Ustava BiH kako bi ona obuhvatila sve oblike diskriminacije žena u skladu s članom 1. CEDAW konvencije, te preporučio državi da bez daljeg

14 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Bosnia and Herzegovina, Adopted by the Committee at its fifty-fifth session (8-26 July 2013), str. 4-5. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CEDAW%2fC%2fBIH%2fCO%2f4-5&Lang=en.

odlaganja ugradi sveobuhvatnu definiciju zabrane diskriminacije žena koja obuhvata direktnu i indirektnu diskriminaciju u javnoj i privatnoj sferi i interseksijske oblike diskriminacije¹⁵.

Slične komentare i preporuke su kontinuirano upućivane i drugim državama članicama CEDAW konvencije, što je bio razlog da se nađu i u jednoj od Opštih preporuka, Opštoj preporuci 33 o pristupu žena pravdi koja je usvojena u julu 2015. godine¹⁶. **Ovom Opštom preporukom se države članice, između ostalog, pozivaju da kroz ustav obezbijede ravnopravnost žena i muškaraca i garantuju zabranu diskriminacije nad ženama u svim sferama života, ta državama nalaže da preduzmu mjere kojima će se realizovati princip ravnopravnosti u javnom i privatnom životu i obezbijediti jednaka prava pred zakonom.**

Jedan od razloga za donošenje Opšte preporuke 33 jeste da se omogući ženama pravo na pristup pravdi kako bi ostvarile zaštitu prava koja su im priznata pravnim propisima, a u čijem uživanju su iz različitih razloga bile onemogućene. Pravo na pristup žena pravdi od osnovne je važnosti za ostvarivanje svih prava koja su ženama priznata „na papiru“ i smanjivanje jaza između normativnog i stvarnog.

15 Concluding observations on the sixth periodic report of Bosnia and Herzegovina (8. novembar 2019), dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fBIH%2fCO%2f6&Lang=en

16 Opšte preporuke dostupne su na: <https://judskaprava.gov.rs/sh/node/19867>

OPŠTA PREPORUKA 33 I MEĐUNARODNE POLITIKE

Opšte preporuke daju smjernice državama članicama i drugim zainteresovanim stranama o Konvenciji, o tome kako razumjeti, tumačiti i primjenjivati njenih 16 substantivnih članova. Opšte preporuke su od velike pomoći državama članicama u procesu usklađivanja svog nacionalnog zakonodavstva sa Konvencijom i planiranja potrebnih mjera za sprovođenje ovih prava u praksi i zaštiti tih prava pred za to nadležnim tijelima. Kao i ostale Opšte preporuke, i Opšta preporuka 33 je rezultat potrebe da se detaljno adresira problem koji je uočen prilikom razmatranja izvještaja svih država članica, a u ovom slučaju je to pristup žena pravosuđu, odnosno, zaštita zakonima priznatih prava. Opšta preporuka 33 o pristupu žena pravdi je usvojena u julu 2015. godine¹⁷. Svrha donošenja ove Opšte preporuke je potreba da se primjena pristupa žena pravdi i ostvaruje u praksi, a ne samo formalno pravno priznaje putem pravnih propisa, te da pomogne državama članicama i svim zainteresovanim stranama u realizaciji ovog prava u praksi. Kao jedan od načina da se ova svrha ispuni, preporukom se države članice, između ostalog, pozivaju da kroz ustav obezbijede ravnopravnost žena i muškaraca i garantuju zabranu diskriminacije nad ženama u svim sferama života, ta državama nalaže da preduzmu mjere kojima će se realizovati princip ravnopravnosti u javnom i privatnom životu i obezbijediti jednaka prava pred zakonom.

BiH, kao država članica CEDAW Konvencije o zabrani svih oblika diskriminacije nad ženama i drugih konvencija koje garantuju poštovanje osnovnih ljudskih i građanskih prava, obavezna je da svim svojim građanima i građankama obezbijedi jednake mogućnosti u pristupu svim resursima društva, te zaštitu od nasilja i diskriminacije. Za zaštitu tih prava neophodno je da se zakoni koji ta prava garantuju dosljedno primjenjuju i da sve institucije zadužene za njihovu primjenu temeljito i efikasno rade svoj posao. U tom smislu bi ugrađivanje posebnih odredbi u Ustav koje bi se odnosile na princip

¹⁷ Opšte preporuke dostupne su na: <https://ljudskaprava.gov.rs/sh/node/19867>

ravnopravnosti između žena i muškaraca i zabranu direktne i indirektno diskriminacije žena u javnoj i privatnoj sferi pomoglo da se mnoga prava priznata zakonima u Bosni i Hercegovini tumače i primjenjuju na adekvatniji način, odnosno, da se smanji jaz između normativnog i stvarnog položaja žena u Bosni i Hercegovini. Naime, do sada realizovane analize i istraživanja upozoravaju da je u Bosni i Hercegovini frapantan kontrast između prava koja su ženama priznata „na papiru“, odnosno prava utvrđenih u važećim zakonima i političkim strateškim dokumentima, u odnosu na realizaciju tih prava „u stvarnosti“, i ističe se da ovaj jaz između normativnog i stvarnog predstavlja izraz dubokog strukturalnog otpora koji je najvažnija prepreka i izazov u dostizanju stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca. Bosna i Hercegovina je uglavnom uspostavila normativni i politički okvir kao preduslov za ostvarivanje rodne ravnopravnosti, ono što je potrebno uraditi jeste da se omogući uživanje u tim pravima na terenu. Potrebno je da se od „jednakosti u pravima“ dođe do jednakosti u rezultatima“ (Hughson, 2014; 57; 64)¹⁸.

Potreba da se primjena pristupa žena pravdi i ostvaruje u praksi, a ne samo formalno pravno priznaje putem pravnih propisa je nakon usvajanja Opšte preporuke broj 33 CEDAW Komiteta 2015. godine, prepoznata i u brojnim međunarodnim i regionalnim političkim dokumentima, među kojima su, primjera radi, i Strategija za ravnopravnost polova Savjeta Evrope od 2018. – 2023. godine¹⁹, kao i UN Program održivog razvoja do 2030. godine²⁰, koji su uvrstili ravnopravan pristup pravosuđu u strateške ciljeve. U Strategiji Savjeta Evrope se kao treći strateški cilj definiše

18 Dr. Marina Hughson, Gender country profile for Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2019/04/Rodni-profil-za-zemlju-Bosne-i-Hercegovine.pdf>

19 Tekst dostupan na: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-equality-strategy>

20 Na Samitu o održivom razvoju, koji se održao 25. septembra 2015. godine, države članice Ujedinjenih nacija usvojile su Program održivog razvoja do 2030. godine, koji sadrži 17 Ciljeva održivog razvoja (koji se nazivaju i Globalnim ciljevima), sa ciljem iskorjenjivanja siromaštva, borbe protiv neravnopravnosti i nepravde i rješavanje pitanja klimatskih promjena do 2030. godine.

osiguravanje ravnopravnog pristupa žena pravosuđu i navodi da je pristup pravosuđu ljudsko pravo te da se poštovanje i zaštita ljudskih prava mogu garantovati samo ako su dostupni djelotvorni pravni lijekovi (uključujući pravo na pravično suđenje), te prikladna odšteta i/ili naknada. Objašnjava se da je pristup pravosuđu težak svima, ali da je još teži ženama zbog neravnopravnosti polova u društvu i u pravosudnom sistemu, kao i da čvrsto ukorijenjena ekonomska i društvena neravnopravnost žena i muškaraca, rodna pristrasnost i stereotipi takođe uzrokuju neravnopravan pristup pravosudnim tijelima. Ističe se da postoji čitav niz prepreka koje ženama priječe ravnopravan pristup pravosuđu: tabui, predrasude, rodni stereotipi, običaji, siromaštvo, nedostatak informacija, rupe u zakonima i njihovom sprovođenju, a ponekad čak i sami zakoni. To posebno važi za neke grupe žena, posebno žrtve rodno zasnovanog nasilja, migrantice, izbjeglice i tražiteljice azila, pripadnice nacionalnih manjina, Romkinje, žene s invaliditetom i starije žene. Kulturne prepreke, strah i stid takođe utiču na pristup žena pravosuđu, baš kao i diskriminirajući stavovi i stereotipne uloge žena kao njegovateljica odnosno muškaraca kao hranitelja, koji i dalje postoje u građanskom i porodičnom pravu u mnogim pravnim sistemima. Te prepreke mogu se nastaviti tokom istrage i sudskih postupaka, posebno u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, te imaju za posljedicu visok nivo neuspjeha pa čak i nedovoljnog prijavljivanja. Njihov učinak čak je značajniji kad je riječ o ženama izloženima višestrukim i intersekcijским oblicima diskriminacije. Sve te prepreke djelići su „pravosudne slagalice” koja isključuje žene. Potrebno je hitno pokrenuti pitanje te rodne neravnoteže jer je **ravnopravan pristup pravosuđu ključan za osiguravanje stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca**. Takođe, promovisanje vladavine prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i osiguravanje jednakog pristupa pravdi za sve jedan je od ciljeva Programa održivog razvoja Ujedinjenih nacija do 2030. godine koji se odnosi se na pristup pravosuđu, a u Preporuci CM/Rec (2019)¹ Savjeta Evrope usvojenoj u martu 2019. godine, kao prvom

instrumentu koji adresira problem seksizma²¹, takođe se izdvaja sektor pravosuđa i navodi, između ostalog, da su seksizam i rodni stereotipi prepreke unutar građanskog, upravnog i krivičnog pravosuđa i pravosudnog sistema i da mogu dovesti do toga da donosioci odluka donose pogrešne ili diskriminirajuće presude temeljene na unaprijed stvorenim uvjerenjima i inherentnim predrasudama, a ne na relevantnim činjenicama. Evropska unija je takođe, nakon što je usvojena CEDAW Opšta preporuka broj 33, usvojila Strategiju za angažman u oblasti rodne ravnopravnosti za period 2016 - 2019. godine²² u kojoj se, između ostalog, ističe da se širom svijeta nastavljaju kršiti ženska ljudska prava i da se žene suočavaju sa diskriminacijom u pristupu obrazovanju, radu, socijalnoj zaštiti, nasljeđivanju, ekonomskim dobrima, proizvodnim resursima i učešću u odlučivanju i društvu uopšte.

21 Tekst dostupan na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168093b26a>

22 Tekst dostupan na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strategic_engagement_en.pdf

Rodno odgovorni ustavi su oni koji ispunjavaju međunarodno dogovorene standarde o ravnopravnosti polova. Utvrđivanje ustavnih prava žena u ustavu važan je korak ka osiguravanju uklanjanja diskriminacije na odnosu pola i unapređivanju prava žena. U nastavku teksta se navode odredbe nekoliko ustava na osnovu kojih bi se čitanjem moglo zaključiti da su ustavotvorci posvetili pažnju pravima žena, odnosno, da su se potrudili da koncept ravnopravnosti muškaraca i žena uključe u osnovne vrijednosti svog pravnog poretka²⁴. Za potrebe ovog dokumenta, izabrani su ustavi nekoliko zemalja iz okruženja, i to: Srbije, Crne Gore, Hrvatske i Slovenije²⁵, te ustavi Grčke, Italije i Ukrajine²⁶, sa posebnim akcentom na odredbe koje se odnose na posebne mjere, ravnopravnost muškaraca i žena, zabranu diskriminacije, status međunarodnih sporazuma, lični status, porodično, bračno i nasljedno pravo.

Ustav Republike Srbije²⁷ usvojen je 2006. godine. U ovom Ustavu se navodi da **država jemči ravnopravnost žena i muškaraca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 15)**. Pred Ustavom i zakonom svi su jednaki. Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije. Zabranjena je svaka diskriminacija, neposredna ili posredna, po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja, vjeroispovijesti, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i psihičkog ili fizičkog invaliditeta. **Ne smatraju se diskriminacijom posebne mjere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica**

non-discrimination, January 2019, dostupno na: <https://www.equalitylaw.eu/downloads/4829-a-comparative-analysis-of-gender-equality-law-in-europe-2018-pdf-807-kb>

24 Analiza je sprovedena korišćenjem podataka koji su dostupni u UNWOMEN globalnoj ustavnoj bazi rodne ravnopravnosti koja sadrži ustave 194. države, dostupno na: <https://constitutions.unwomen.org/en>

25 Izabrani kao ustavi susjednih država sa kojima Bosna i Hercegovina dijeli određene sličnosti i ima istoriju života u državnoj zajednici.

26 Izabrani kao ustavi koji imaju interesantna normativna rješenja kada je u pitanju ustavno regulisanje ravnopravnosti polova.

27 <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/europe/serbia>

koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima (član 21).

U Narodnoj skupštini obezbjeđuju se ravnopravnost i zastupljenost polova i predstavnika nacionalnih manjina, u skladu sa zakonom (član 100). Ustavom se jemče, i kao takva, neposredno se primjenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima. Odredbe o ljudskim i manjinskim pravima tumače se u korist unapređenja vrijednosti demokratskog društva, saglasno važećim međunarodnim standardima ljudskih i manjinskih prava, kao i praksi međunarodnih institucija koje nadziru njihovo sprovođenje (član 18). Građani imaju pravo da se obrate međunarodnim institucijama radi zaštite svojih sloboda i prava zajemčenih Ustavom (član 22). Potvrđeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava dio su pravnog poretka Republike Srbije. Potvrđeni međunarodni ugovori ne smiju biti u suprotnosti sa Ustavom, zakonima i drugim opštim aktima donijetim u Republici Srbiji (član 194). Svako ima pravo da slobodno odluči o zaključenju i raskidanju braka. Brak se zaključuje na osnovu slobodno datog pristanka muškarca i žene pred državnim organom. Zaključenje, trajanje i raskid braka počivaju na ravnopravnosti muškarca i žene. Brak i odnosi u braku i porodici uređuju se zakonom. Vanbračna zajednica se izjednačava sa brakom, u skladu sa zakonom (član 62). Svako ima pravo da slobodno odluči o rađanju djece. Republika Srbija podstiče roditelje da se odluče na rađanje djece i pomaže im u tome (član 63). Porodica, majka, samohrani roditelj i dijete u Republici Srbiji uživaju posebnu zaštitu, u skladu sa zakonom. Majci se pruža posebna podrška i zaštita prije i poslije porođaja (član 66). Građani i porodice kojima je neophodna društvena pomoć radi savladavanja socijalnih i životnih teškoća i stvaranja uslova za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, imaju pravo na socijalnu zaštitu, čije se pružanje zasniva na načelima socijalne pravde, humanizma i poštovanja ljudskog dostojanstva (član 69). Jemči se pravo naslijeđivanja, u skladu sa zakonom. Pravo naslijeđivanja ne može biti isključeno ili ograničeno zbog neispunjavanja javnih obaveza (član 59).

Ustav Crne Gore²⁸ usvojen 2007. godine, dopunjen 2013. godine: u ovom Ustavu se navodi da je **zabranjena svaka neposredna ili posredna diskriminacija, po bilo kom osnovu. Neće se smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.** Posebne mjere se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete (član 8). **Država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18).** Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo (član 17). Svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava i sloboda (član 19). Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma (član 17). Potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni su dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva (član 9). Svako ima pravo obraćanja međunarodnim organizacijama radi zaštite svojih prava i sloboda zajemčenih Ustavom (član 56). Brak se može zaključiti samo uz slobodan pristanak žene i muškarca. Brak se zasniva na ravnopravnosti supružnika (član 71). Majka i dijete uživaju posebnu zaštitu. Država stvara uslove kojima se podstiče rađanje djece (član 73). Jemči se pravo nasljeđivanja (član 60).

Ustav Slovenije²⁹ usvojen 1991. godine, dopunjen 2013. godine: kao i ustavi Srbije i Crne Gore, i ovaj ustav **sadrži odredbe kojima se propisuju afirmativne mjere.** Zakonom se osiguravaju mjere za podsticanje jednakih mogućnosti muškaraca i žena u kandidovanju na izborima za organe vlasti na državnom i lokalnom nivou (član 43). U Sloveniji **svako ima garantovano jednaka ljudska prava i osnovne slobode, bez obzira na nacionalno porijeklo, rasu, pol, jezik, religiju, političko**

28 <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/europe/montenegro>

29 <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/europe/slovenia>

ili drugo uvjerenje, materijalni status, rođenje, obrazovanje, društveni status, invaliditet ili bilo koje druge lične okolnosti. Svi su jednaki pred zakonom (član 14). Brak je zasnovan na jednakosti supružnika. Brakovi se sklapaju pred ovlaštenim državnim organom. Brak i pravni odnosi unutar braka i porodice, kao i unutar vanbračne zajednice su regulisani zakonom. Država štiti porodicu, majčinstvo, očinstvo, djecu i mlade i kreira neophodne preduslove za takvu vrstu zaštite (član 53). Svako je slobodan da odlučuje da li će imati potomstvo. Država garantuje mogućnosti za ostvarivanje ovih sloboda i kreira preduslove koji će omogućiti roditeljima da odluče da li će imati potomstvo (član 55).

Ustav Grčke³⁰ usvojen 1975. godine, dopunjen 2008. godine: **Usvajanje afirmativnih mjera za promovisanje jednakosti muškaraca i žena ne predstavlja diskriminaciju na osnovu pola.** Država preduzima mjere za uklanjanje postojećih nejednakosti, naročito onih koje su usmjerene na štetu žena (član 116). Svi Grci su jednaki pred zakonom. **Grčki muškarci i žene imaju jednaka prava i obaveze (član 4).** Dom svake osobe je neprikosnoven. Privatni i porodični život pojedinca je nepovrediv (član 9). Porodica predstavlja temelj očuvanja i unapređenja Nacije, kao i brak, majčinstvo i djetinjstvo, i oni su pod zaštitom Države. Porodice sa više djece, ratni i civilni invalidi, žrtve rata, udovice, siročad, kao i osobe koje pate od neizlječivih tjelesnih ili mentalnih oboljenja imaju pravo na posebnu brigu Države (član 21). Opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava, kao i međunarodne konvencije, od momenta njihove ratifikacije i operativnosti u skladu sa njihovim pravilima, postaju integralni dio domaćeg zakonodavstva Grčke i imaju primat nad bilo kojim suprotnim odredbama zakona (član 28).

Ustav Italije³¹ usvojen 1947. godine, dopunjen 2013. godine: Bilo koji građanin

30 <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/europe/greece>

31 <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/europe/italy>

bilo kog pola može biti imenovan na javne i izborne pozicije pod jednakim uslovima, prema pravilima uspostavljenim zakonom. U tu svrhu, Republika usvaja **posebne mjere za promovisanje jednakih mogućnosti između žena i muškaraca (član 51)**. Regionalni zakoni uklanjaju bilo koju prepreku punoj jednakosti muškaraca i žena u društvenom, kulturnom i ekonomskom životu i promovišu jednak pristup izbornim pozicijama za muškarce i žene (član 117). **Svi građani imaju jednako društveno dostojanstvo i jednaki su pred zakonom, bez razlike po osnovu pola, rase, jezika, religije, političkog mišljenja, ličnih ili društvenih uslova.** Dužnost je Republike da ukloni ove prepreke ekonomske ili društvene prirode, koje ograničavaju slobodu i jednakost građana i time sprečavaju puni razvoj ljudskog bića i efikasno učešće svih radnika u političkoj, ekonomskoj i društvenoj organizaciji zemlje (član 3). Republika prepoznaje prava porodice kao prirodnog društva zasnovanog na braku. Brak je zasnovan na moralnoj i pravnoj jednakosti supružnika u okviru ograničenja uspostavljenih zakonom koja garantuju jedinstvo porodice (član 29). Radni uslovi moraju dozvoljavati ženama da ispune svoju osnovnu ulogu u porodici i osigurati odgovarajuću zaštitu za majku i dijete (član 34). Privatno vlasništvo je prepoznato i garantovano zakonom, koji reguliše načine na koje se stiče i uživa i njegova ograničenja u svrhu osiguravanja njegove društvene uloge i njegove dostupnosti svima. Zakon uspostavlja pravila i ograničenja zakonskog i testamentarnog nasljeđivanja i prava Države u pitanjima nasljeđivanja (član 42). Talijanski pravni sistem je usklađen sa opšteprihvaćenim principima međunarodnog prava (član 10). Zakonodavna vlast je data Državi i Regijama u skladu sa Ustavom i ograničenjima koja proizilaze iz zakonodavstva Evropske Unije i međunarodnih obaveza (član 117).

Ustav Ukrajine³² usvojen 1996. godine, dopunjen 2013. godine: **Građani imaju jednaka ustavna prava i slobode i jednaki su pred zakonom.** Nisu

³² <https://constitutions.unwomen.org/en/countries/europe/ukraine>

dozvoljene privilegije ili ograničenja zasnovana na rasi, boji kože, političkim, religijskim ili drugim ubjeđenjima, polu, etničkoj pripadnosti ili društvenom porijeklu, imovinskom statusu, prebivalištu, jezičkim ili drugim karakteristikama. **Garantovana je jednakost žena i muškaraca** putem: omogućavanja ženama da imaju jednake mogućnosti kao i muškarci, u javnim, političkim i kulturnim aktivnostima, u dobijanju obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja, u radu i naknadi za rad; putem posebnih mjera zaštite rada i zdravlja žena; kroz uspostavljanje privilegija u vezi sa penzionisanjem i stvaranje uslova koji omogućavaju ženama da kombinuju posao i majčinstvo; putem pravne zaštite, materijalne i moralne podrške majčinstvu i djetinjstvu, uključujući i odredbe o plaćenom odsustvu i druge privilegije koje imaju trudnice i majke (član 24).

Za razliku od gore navedenih, **Ustav Bosne i Hercegovine ne sadrži posebne odredbe koje bi se odnosile na ravnopravnost polova niti spominje muškarce i žene kao osobe različitog pola ili roda**. Ustav BiH **ne sadrži ni posebne mjere** kojima bi se obezbijedilo ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim sferama društveno-političkog života. Jedino što Ustav Bosne i Hercegovine zabranjuje jeste diskriminacija na osnovu pola, zajedno s ostalim zabranjenim osnovama diskriminacije. Za razliku od ustava koji su se opredijelili da namjernim korišćenjem zamjenica i imenovanjem polova (on, ona, muškarac, žena, građanin, građanka...), potvrde činjenicu da i jezik kojim je napisan ustav ima funkciju u preuređivanju odnosa u društvu³³, Ustav BiH ne prepoznaje rodno osjetljiv jezik.

33 Kao što su npr. ustavi Etiopije, Maroka i Tunisa, više informacija u: Why and how constitutions matter for advancing gender equality, UNWOMEN, 2017, <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2017/why-and-how-constitutions-matter-en.pdf?la=en&vs=2422> strana 1.

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Iako je još 2013. godine CEDAW komitet izrazio zabrinutost zbog činjenice da u Ustavu Bosne i Hercegovine nije sadržana sveobuhvatna definicija diskriminacije žena (u skladu sa članom 1. Konvencije), kao ni princip ravnopravnosti između žena i muškaraca (u skladu sa članom 2. Konvencije) i preporučio Bosni i Hercegovini da se u Ustav ugradi posebna definicija ravnopravnosti između žena i muškaraca i zabrani direktna i indirektna diskriminacija žena u javnoj i privatnoj sferi, u skladu sa članovima 1. i 2. Konvencije³⁴, to se do sada, šest godina kasnije, nije desilo. Iako je Opštom preporukom broj 33 pozvana, kao i ostale države članice koje to još uvijek nisu uradile, da kroz ustav obezbijedi ravnopravnost žena i muškaraca i garantuje zabranu diskriminacije nad ženama u svim sferama života, te preduzme mjere kojima će se realizovati princip ravnopravnosti u javnom i privatnom životu i obezbijedi jednaka prava pred zakonom, na ove izmjene se u Bosni i Hercegovini još uvijek čeka.

Važno je reći da su, između ostalih, inicijative za dopunu Ustava BiH u naprijed navedenom smislu do sada podnosile i koalicija nevladinih organizacija okupljenih oko Inicijative „Građanke za ustavne promjene“³⁵, kao i Agencija za ravnopravnost polova BiH³⁶. Članice i članovi Inicijative „Građanke za ustavne promjene“ definisali/e su pet prioriteta za koje će se zalagati u procesu reforme Ustava BiH, te su na osnovu njih kreirali rodno odgovorne amandmane na Ustav BiH. U prioritete se ubrajaju: 1. Upotreba

34 Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of Bosnia and Herzegovina, Adopted by the Committee at its fifty-fifth session (8-26 July 2013), str. 4-5. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fBiH%2fCO%2f4-5&Lang=en

35 Platforma ženskih prioriteta za ustavne promjene sa amandmanima na Ustav Bosne i Hercegovine iz rodne perspektive je podnesena 2014. godine Zajedničkom kolegiju Predstavničkog doma i Doma naroda pri Parlamentarnoj skupštini BiH.

36 Agencija za ravnopravnost polova BiH je 2007. godine predložila set amandmana na Ustav BiH, između ostalih i one koje se tiču rodno odgovornog jezika i afirmativnih mjera, te više puta aktuelizirala ovaj problem.

rodno odgovornog jezika u Ustavu BiH; 2. Uvođenje afirmativnih mjera u Ustav BiH radi postizanja pune rodne i polne ravnopravnosti; 3. Proširenje postojećeg Kataloga prava odredbama vezi sa jedinstvenom zdravstvenom, socijalnom i porodičnom zaštitom 4. Veća sudska i pravna zaštita ljudskih prava i sloboda; 5. Princip direktne demokratije primijenjen na proces ustavne reforme³⁷. Prioritete koji se odnose na rodno senzitivni jezik i uvođenje posebnih (afirmativnih) mjera u Ustav BiH radi postizanja rodne ravnopravnosti podržala je Komisija za ravnopravnost polova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH 2014. godine³⁸. Međutim, Ustav BiH još uvijek čeka da bude orodnjen. Kao što je više puta u ovom tekstu naglašeno, obaveza je Bosne i Hercegovine da svim svojim građanima i građankama obezbijedi jednake mogućnosti u pristupu svim resursima društva, te zaštitu od nasilja i diskriminacije.

Kao država članica CEDAW konvencije, Bosna i Hercegovina se obavezala da će svim odgovarajućim sredstvima, bez odlaganja, sprovoditi politiku otklanjanja diskriminacije žena, između ostalog i tako što će unijeti princip ravnopravnosti muškaraca i žena u svoj ustav, kao i da će obezbijediti, zakonskim ili drugim odgovarajućim mjerama, praktičnu primjenu tog principa. Kao država članica CEDAW konvencije, BiH je obavezna da preduzima u svim oblastima, posebno političkoj, društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj, sve prikladne mjere, uključujući zakonodavne, u pravcu obezbjeđivanja potpunog razvoja i napretka žena, kako bi im se garantovalo ostvarivanje i uživanje prava čovjeka i osnovnih sloboda, ravnopravno s muškarcima. **Utvrđivanje ustavnih prava žena u bosanskohercegovačkom ustavu je važan korak ka osiguravanju uklanjanja diskriminacije na osnovu pola i unapređivanju ženskih ljudskih prava i predstavlja ne samo međunarodnu i ustavnu obavezu BiH jer je, kao**

37 Više podataka dostupno na: <https://gradjankezaustavnepromjene.files.wordpress.com/2017/07/platforma-zenskih-prioriteta-za-ustavne-promjene-sa-amandmanima-na-ustav-bih-iz-rodne-perspektive-1.pdf>

38 Izveštaj o radu Komisije za ostvarivanje ravnopravnosti polova za 2014. godinu, str. 7.

što je naglašeno više puta u tekstu, CEDAW konvencija sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine, već i civilizacijsku obavezu prema ženama koje još uvijek čekaju i aktivno se zalažu da ih najviši pravni akt Bosne i Hercegovine prepozna kao ravnopravne i jednako vrijedne.

Natalija Petrić, novembar 2019. godine

O AUTORICI

Natalija Petrić je diplomirala na Pravnom fakultetu u Banjaluci 1988. godine, a doktorirala je na Univerzitetu u Novom Sadu – Centru za rodne studije 2013. godine. Trenutno radi kao viša stručna saradnica u Ministarstvu porodice, omladine i sporta Vlade Republike Srpske. Od 1997. do 2011. godine radila je kao advokatica i koordinatorica programa zalaganja za zakonodavne promjene i sprečavanje i suzbijanje nasilja protiv žena i nasilja u porodici u nevladinoj organizaciji Udružene žene Banjaluka. Bila je članica više radnih i ekspertskih grupa koje su radile na izradi dokumenata u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja u porodici. Facilitirala je brojne radionice i seminare u Bosni i Hercegovini i obavljala konsultacije za lokalne organizacije (ženske grupe, omladinske organizacije, organizacije osoba sa invaliditetom, političke partije) i međunarodne organizacije. Autorica je više naučnih i stručnih radova i publikacija iz oblasti rodne ravnopravnosti.

O INICIJATIVI GRAĐANKE ZA USTAVNE PROMJENE

„Građanke za ustavne promjene” je inicijativa koja se zalaže za Ustav Bosne i Hercegovine koji će osigurati veću zaštitu ljudskih prava i sloboda, sa posebnim fokusom na rodnu perspektivu. Inicijativa je formirana od strane aktivista/kinja i organizacija iz cijele BiH, koji/e žele da ohrabre sve građane/ke da koriste svoje znanje, energiju i spremnost na uzajamno djelovanje i doprinose ispunjenju ciljeva Inicijative.

Članovi i članice inicijative “Građanke za ustavne promjene” su kreirali dokument **„Platforma ženskih prioriteta za ustavne promjene sa amandmanima na Ustav BiH iz rodne perspektive”** koji se zalaže za senzibilizaciju i promjene Ustava iz rodne perspektive sa vizijom da se ostvari egalitarno i zakonito učešće žena i muškaraca u privatnom i javnom životu u BiH u kojem je definisano pet prioriteta za koje će se Inicijativa zalagati u procesu reforme Ustava BiH, te su na osnovu njih kreirali rodno odgovorne amandmane na Ustav BiH.

U prioritete se ubrajaju:

1. Upotreba rodno odgovornog jezika u Ustavu BiH;
2. Uvođenje afirmativnih mjera u Ustav BiH radi postizanja pune rodne i polne ravnopravnosti;
3. Proširenje postojećeg Kataloga prava odredbama u vezi sa jedinstvenom zdravstvenom, socijalnom i porodičnom zaštitom;
4. Veća sudska i pravna zaštita ljudskih prava i sloboda;
5. Princip direktne demokratije primijenjen na proces ustavne reforme.

